

zbrani material morda osvetlile v novi luči. Prav tako bi si radovedni bralec verjetno želel nekoliko več informacij o Furlanih in njihovem jeziku, o čemer nam do sedaj napisano gradivo nudi le drobce. Verjetno predvsem zato, ker so Furlani nekakšna siva lisa, nikdar popolno integrirani v eno ali drugo nacionalno skupnost, prav zato pa podrobno ne zanimajo ne slovenskih ne italijanskih raziskovalcev oziroma finančnih mehanizmov obeh držav. Vsekakor je knjiga Marjete Pisk kakovosten prispevek na področju prepletenosti glasbenega ustvarjanja in nacionalizacije družbe, ki bi morala pritegniti pozornost širokega občinstva in ne le zgolj tistih, ki bi radi izvedeli nekaj več o prebivalcih Goriških brd v preteklosti.

Daša Ličen

Vlasta Mlakar: *Rastlina je sveta, od korenin do cveta: tradicionalno znanje o rastlinskem svetu na Slovenskem.* Ljubljana: [samozal.] V. Mlakar, 2015, 495 str.

Vlasta Mlakar se že več desetletij ukvarja z raziskovanjem ohranjanja naravne in kulturne dediščine na področju rastlinstva, pri tem pa daje poseben poudarek na ljudsko izročilo in prakse, ki so povezane z njim. Po študiju etnologije, kulturne antropologije in geografije je precej hitro našla svojo poklicno »nišo« v etnobotaniki, ki se ji z vsem srcem posveča tudi v pričujoči knjigi, ki predstavlja konglomerat izsledkov terenskega dela, ustnega izročila in pisnih virov iz različnih koncev Slovenije.

V prvem poglavju knjige z naslovom *Gozd – vir hrane, zakladnica lesa in (ne)varno zavetje* se Mlakarjeva pomudi pri gozdu in razdela med drugim tudi tradicionalne vidike rabe dreves, ki jih analizira a pomočjo slovenskega bajeslovnega izročila. Drevo nam predstavi na treh ravneh, ki so pomembne za vsakdanje življenje ljudi: korenine, ki nam omogočajo prizemljitev in kraljujejo v podzemlju, deblo, ki omogoča povezavo med nebom in zemljo ter nam daje oporo in notranji center, in veje, ki segajo v nebo in nakazujejo prehajanje iz vidnega v nevidno, iz materialnega v duhovno. Naši predniki so verjeli, da je drevo hrbtenica, po kateri se povzpenjajo duhovi, zato so drevesom pripisovali zdravilne in obrambne lastnosti, saj so verjeli, da se duša po smrti preseli v drevo, ki jih po posvetitvi varuje pred nesrečo. Včasih je tako vsaka domačija imela svoje posvečeno drevo. Mesta v gozdu, kjer so opravljali čaščenja, so poimenovali gaji – naši predniki so s pomočjo prenašanja izročila v naslednje generacije vsakič znova obiskovali in čistili »posebna« drevesa vse do razmaha krščanstva, ki je prekinilo s starimi oblikami verovanja.

Med najpomembnejšimi drevesi, ki zavzemajo posebno mesto v starodavnem čaščenju starovercev, navaja zlasti brezo, bukev, hrast, smreko, macesen, bor in lipo. Breza je bila nepogrešljiva v starodavnih obredih, ki so zagotavljali rodovitnost in vključevali zaščito pred strelo in zlimi duhovi. Tudi bukev je veljala za sveto drevo,

ki varuje pred nevihto in strelo. Mnogi so verjeli, da v krošnjah bukve prebivajo nadnaravna bitja, ki so povezana z vremenskimi nevšečnostmi. Na Koroškem so bukev povezovali tudi z ženitnimi običaji – dekletu naj bi priskrbela ženina, če se z glavo zaletava vanjo. Hrast je po vsej Evropi predstavljal središče poganškega čaščenja, slovanska ljudstva so verjela, da se v njegovi krošnji nahaja bog groma in nevihte Perun ali Gromovnik. Želode so staroverci zatikalali za okna in vrata svojega doma ali pa jih nosili pri sebi za osebno zaščito in povečanje plodnosti. Smreka je bila po drugi strani čaščena kot drevo, ki zaradi svoje zimzelene narave ohranja vero v večno življenje ter zagotavlja blaginjo in rodovitnost. Prav zato ima še vedno podobno vlogo tudi v božičnem času, čeprav se je navada okraševanja smreke pojavila šele pred dobrim stoletjem. Ohranil se je tudi običaj postavljanja mlajev, ki simbolizirajo zdravje in blaginjo vaše skupnosti in družine. Macesen je veljal za drevo, ki prinaša srečo mlademu rodu in varuje dom pred ognjem oz. nevihto, zato so ga uporabili zlasti v obredih, povezanih s poletnim Sončevim obratom in v času kresne noči. Tudi bor je bil v slovenski magični praksi nadvse uporaben – iglice, les in storži (slednjim so pripisovali še posebej izrazito magično moč) so se po navadi uporabljali za kadila kot zaščita pred zlimi silami, na Štajerskem in Koroškem pa so uporabljali zakurjen borov les tudi za povečanje rodovitnosti polj in življenjske energije. Za lipo lahko Slovenci rečemo, da je pravi nacionalni simbol – v naši mitologiji nastopa kot drevo zmage, zdravja, rodovitnosti, družabnosti in svetosti. S pomočje lipe je Martin Krpan premagal Brdavsa, znana pa je tudi iz legende o kralju Matjažu. Ljudske pesmi o kralju Matjažu namreč razkrijejo, da kralj Matjaž pooseblja slovenski narod, ki spi – lipa, ki bo s svojim opojnim vonjem zbudila osvoboditelja, pa predstavlja duh slovenstva. Pravlјice in legende tako odražajo globoko zakopane želje, strahove in moči naroda, ki so bili nekoč veliko bolj neposredno povezani z zaznavanjem in občutenjem gozda in dreves.

V nadaljevanju knjige se Mlakarjeva osredotoči na divje oz. samorasle, kulturne in vrtno rastline ter analizira njihovo uporabo v ljudski kulinariki, medicini in drugih vidikih vsakdanjega življenja. Dotakne se tudi rastlin za pripravo alkoholnih napitkov (vinska trta, hmelj, sadje za žganjekuho itd.) in poživil, kot so tobak, kava in čaj. V kontekstu slednjega navaja zlasti ugotovitve iz Slovarja naravnega zdravilstva, ki je izšel davnega leta 1926 in v katerem je F. Megister predstavil vrsto zelišč in čajev ter podal napotke za njihovo pripravo: »... Ako kuhaš čaj iz korenin, pusti jih dolgo vreti. Odstavivši posodo od ognjišča, jo pokrij: tekočina naj se najprej ohladi, potem jo šele precedi. Drevesno skorjo in razne praške je treba istotako precej dolgo kuhati. Jagode zmečkaj, preden jih kuhaš. Pelina ne kani več nego 5 kapljic v skodelico, ker bi sicer bilo pregrenko. Čaja ne mešaj z mlekom, ker se ne spojita dobro. Dovoljeno je čaju pridati sladkorja, istotako medu. Čaj najbolje kuhaš v emajlirani posodi, ki je že povsod udomačena« (str. 268).

V poglavju z naslovom *Ljudska medicina in znanje o rastlinstvu* se avtorica pri pisanju med drugim poslužuje tudi ljudskih zagovorov, s katerimi so zdravilci, vrači, preprosti kmetje in vaščani odganjali določene bolezni (kot je npr. koroški zagovor zoper zgago: »Beži, beži zgaga, rit se vaga!«), ter omenja

zanimiva čarovniška dejanja, kot so sežiganje in kajenje zelišč, s katerimi so okajevali obolele dele telesa, polaganje ali prestavljanje predmetov, odštevanje urokov, pljuvanje, dotikanje, umivanje ali vlečenje bolnika skozi naravno ali umetno odprtino itd.: »V ljudski medicini je prehod bolnega skozi čarovni krog, ki simbolizira maternico, magično dejanje 'skoz potegniti' pa simbolizira ponovno rojstvo in s tem ozdravitev ... Z zdravilno magijo so nekoč zdravili zlasti bolečine v križu in prsih, skozi čarovni krog so potegnili otroke, ki so se rodili ritensko, s pretikanjem skozi okrogle odprtine pa so odganjali tudi zle duhove in zdravili uročne otroke. Če je bil uročen deček, so ga potegnili skozi mlad razklan hrast, deklico pa so povlekli skozi razcepljeno deblo češnjec« (str. 280–281).

Ljudsko zdravilstvo je v osnovi temeljilo na prepričanju, da rastline, katerih deli spominjajo na določene človeške organe, te tudi zdravijo (od tod tudi imena, kot so pljučnik, jetrniki itd.). Vlasta Mlakar se v tem poglavju podrobneje dotakne tudi ljudskomedicinskih rokopisov, kot sta *Kolomonov žegen* in *Duhovna bramba*, ki sta v 18. stoletju vsebovala napotke za uporabo nekaterih rastlin in obenem tudi čarodejna besedila, saj so ljudje verjeli, da »človeku bolezen prinesejo razni uroki, coprnice, môra in hudi pogledi« (str. 292). Žal je z uveljavitvijo medicine in farmacije v 19. stoletju preprosto ljudsko znanje o magijskih in zdravilskih učinkih rastlin počasi tonilo v pozabo, čeprav zadnja desetletja znova dobiva na pomenu.

V drugi polovici knjige se Mlakarjeva posveti zdravilnim in strupenim rastlinam ter njihovi uporabi za nego telesa in doma. Najbolj zanimivi odlomki se po mojem mnenju nahajajo na koncu knjige – o šegah in navadah uporabe rastlin v obredih štirih letnih časov spregovori avtorica v poglavju z naslovom *Vloga rastlin od pomladi do zime – od rojstva do smrti* ... Tako izvemo, kakšen pomen so naši predniki pripisovali rastlinam v času praznikov in kako so se naravni procesi odražali v njihovem vsakdanu. V jesenskem obredu je imela veliko vlogo orlova praprot, ki je po ljudskem verovanju omogočala posvečencem vstop v nevidne svetove: »Dan pred obredom so žene in dekleta nabrale praprot v bližnji okolici in jo namočile v bistri izvirski vodi. Pred obredom so si ženske-svečenice privezale praprot, ki naj bi jih ščitila pred besi in uroki, okoli pasu. Med obredom darovanja v zahvalo za rodovitnost, ki ga je vodil moški (Božeglav), so si ženske snele pas iz praproti in ga položile na obredni kamen, po koncu obreda pa so si praprot znova pripele okoli pasu. Naslednji večer so dekleta raznosila praprot med družine po vasi, da so jo položili na domače ognjišče. Tako posvečena praprot je ljudi varovala pred nesrečami, boleznimi, naravnimi ujmani in lakoto, pa tudi pred vsemi zlimi silami« (str. 433). Praprot se je v obredih starovercev pojavljala v vseh letnih časih, zlasti pa v jesenskih in poletnih obredih – ljudska vraža pravi, da če se na kresno noč seme praproti znajde v našem čevlju, lahko razumemo govorico živali. Tako še vedno ponekod po Sloveniji obstaja prepričanje, da si lahko s pomočjo praproti okrepmo zdravje, odvrnemo zle uroke in obudimo okultne sposobnosti. V božično-novoletnem času pa so staroselci krasili svoje domove z zimzelenim rastlinjem, podobno kot jih še zdaj krasimo z adventnimi venčki: »Na Primorskem so dom krasili z oljčnimi in lovorjevimi vejami, drugod zlasti s smrečjem in bršljanom, med zimzelenimi rastlinami pa so uporabljali

tudi belo omelo, bodiko, pušpan, zimzelen in druge« (str. 437). V novoletnem času so si naši predniki s pomočjo rastlin tudi prerokovali, med drugim jih je najbolj zanimal odgovor na življenjska vprašanja o rojstvu, poroki, smrti, selitvi ter zlasti o letini, ki je bila neposredno povezana z vremenom: »V zvezi z obilno letino je bilo pomembno zlasti vreme, ki so ga skoraj povsod na Slovenskem prerokovali iz čebule. Čebulo so narezali na dvanajst kosov, za vsak mesec v letu po enega, in jih posolili. Tisti kosi oz. meseci, na katerih se je sol stopila in so postali vlažni, naj bi bili v prihodnjem letu deževni, ostali pa suhi. Iz nasoljenih kosov čebule so skleпали tudi o smrti; tisti član družine, na čigar kosu čebule se je sol raztopila, naj bi kmalu umrl. Ponekod so vedeževali tudi s pomočjo češnje; češnjeve vejice so na god sv. Barbare (4. december) vtaknili v posodice z vodo, za vsakega družinskega člana po eno, in čigar vejica do božiča ni ozelenela, ta naj bi prvi umrl« (str. 439–440).

Lahko bi rekli, da knjiga *Rastlina je sveta, od korenin do cveta* ne predstavlja nekega presežka v literarnem smislu, a vendarle nam po drugi strani ponuja vpogled v ustno in pisno izročilo naših prednikov, ki so živeli v neposrednem stiku z naravo. Prav zato je raziskovanje, ki ga je opravila Vlasta Mlakar, nadvse dragoceno za našo naravno in kulturno dediščino, saj izpričuje zgodbo o odnosih med človekom in rastlino. Rastline skozi zgodovino niso služile človeku le za hranjenje, oblačenje in zdravljenje, temveč kot vir inspiracije, s katero je razvijal domišljijo, ohranjal vero v mater naravo, osnoval kulte in obrede ter v stiku z ostalimi somišljeniki ustvarjal duhovnost in kulturo, ki ravno po zaslugi skrbnih etnologov in antropologov ne bo utonila v pozabo. Etnobiologe lahko v Sloveniji preštejemo na prste ene roke, še bolj redki pa so tisti, ki se trudijo prenesti sporočilo starovercev v današnji čas. Vlasta Mlakar je zagotovo ena izmed njih, zato si njena knjiga zasluži še posebej pozorno branje in javno razpravo.

Miša Gams

Daniel Miller: *Potrošnja in njene posledice*. Ljubljana: Studia humanitatis, 2017, 261 str.

Omeniti velja, da je *Potrošnja in njene posledice* nadaljevanje Millerjevega dela *Materialna kultura*, ki je prav tako izšlo pri založbi Studia humanitatis (recenzija je bila objavljena v lanskem Etnologu). Tako kot *Materialna kultura* povzema avtorjeva dotedanja raziskovanja materialne kulture, *Potrošnja in njene posledice* povzema njegovo raziskovanje potrošnje. Vendar je po Millerjevih besedah druga knjiga v primerjavi s prvo bolj opredeljena. Pri motrenju potrošnje, politične ekonomije, okoljske vzdržnosti se seveda ni mogoče izogniti politiki in pragmatičnim političnim odločitvam oziroma stališčem. Miller brez ovinkarjenja pove, da si prizadeva za tako različico socialne demokracije, v kateri bi bilo strožje regulirano kapitalistično trgovanje, vsebovalo bi enakopraven in humanističen sistem socialnega varstva in etično skrb za planet ter trajnostno okolje. Namesto